

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اصلاح الگوی مصرف: چرا؟ چگونه؟

مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی

WWW.ITSR.IR

سرشناسه	: قاضی زاده فرد، ضیاء الدین، ۱۳۳۵ -
عنوان و نام پدیدآور	: اصلاح الگوی مصرف: چرا؟ چگونه؟/ ضیاء الدین قاضی زاده فرد.
مشخصات نشر	: تهران: موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: ۳۲۱ ص.: جدول، نمودار.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۴۶۹-۳۹۶-۰
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه.
یادداشت	: نمایه.
موضوع	: مصرف -- جنبه های اجتماعی
موضوع	: صرفه جویی
شناسه افزوده	: موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی
رده بندی کنگره	: HB ۸۰۱/ق ۲ الف ۶ ۱۳۹۱
رده بندی دیویی	: ۳۳۹/۴۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۸۱۳۱۳

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۶۹-۳۹۶-۰

نام کتاب: اصلاح الگوی مصرف: چرا؟ چگونه؟
پدیدآورنده: دکتر سیدضیاءالدین قاضی زاده فرد (عضو هیأت علمی دانشگاه امام حسین (ع))
اصلاح و صفحه آرایی: سولماز دمندانی
طراحی جلد: شاهرخ بهاری
چاپ اول: ۱۳۹۲
شمارگان: ۵۰۰ نسخه
قیمت: ۶۵۰۰۰ ریال
لیتوگرافی، چاپ و صحافی: شرکت چاپ و نشر بازرگانی
ناشر: مؤسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی
تمام حقوق برای ناشر محفوظ است.
نشانی: تهران، خیابان کارگر شمالی، بالاتر از بلوار کشاورز، شماره ۱۲۰۴، تلفن: ۶۶۹۳۹۳۲۹
وبسایت: www.itrs.ir
پست الکترونیکی: info@itrs.ir

پیشگفتار

پس از پیروزی انقلاب اسلامی طبعاً یکی از برنامه‌های دولت و شورای انقلاب اصلاح الگوی مصرف براساس موازین اسلامی و متناسب با هویت و منافع ملی کشور بود. برای تعیین الگوی مصرف برحسب مأموریت اصلی دستگاه‌ها تقسیم کار به عمل آمد اما چون رویکرد آن اساساً دستوری و به شیوه تصدی دولتی بود نهایتاً جز به تامین کالاها به قیمت‌های یارانه‌ای و الگوی مصرف مسکن و انرژی یارانه‌ای ختم نشده است. در امثال فرمان مقام رهبری و سیاست‌های کلی اصلاح الگوی مصرف و برنامه پنجم پیشرفت و عدالت همواره موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی در این امر تلاش کرده که در برنامه تحقیقاتی خود اصلاح الگوی مصرف را دنبال نماید. بدون تردید تحقیقات بیشتر و عمیق‌تری مخصوصاً در حوزه‌های الگوی مصرف اسلامی، ضوابط اقتصادی حاکم بر مصرف و توابع تقاضا، عدم تقارن اطلاعات، عدم همگنی ساختار صنایع داخلی و تقاضای ملی، به حداقل رساندن تورم و رفع ناطمینانی‌ها به عمل خواهد آمد که طراحی و اجرای برنامه‌های عملیاتی موثرتری را برای اصلاح الگوی مصرف امکان‌پذیر خواهد ساخت.

در اینجا لازم است از تلاش‌های صورت گرفته توسط مجری محترم جناب آقای سید ضیاءالدین قاضی‌زاده‌فرد سپاس‌گزاری و قدردانی می‌شود. در پایان لازم است از تمامی همکاران شرکت چاپ و نشر بازرگانی که در انتشار این اثر تلاش داشته‌اند، تقدیر و تشکر به عمل آید.

مهدی فتح‌اله

رییس موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی

www.ketab.ir

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
پیشگفتار مولف	م
فصل اول: مبانی نظری مصرف، الگوی مصرف و اصلاح آن	۱
۱-۱. مقدمه	۱
۲-۱. مصرف و مصرف‌کننده	۴
۳-۱. مصرف‌گرایی	۹
۴-۱. نماد جایگاه اجتماعی	۱۳
۵-۱. الگوی مصرف و اصلاح آن	۱۴
۱-۵-۱. تعریف الگو	۱۴
۲-۵-۱. الگوی مصرف	۱۶
۳-۵-۱. اصلاح الگوی مصرف	۱۹
فصل دوم: مصرف و عوامل مؤثر در اصلاح الگوی مصرف از دیدگاه اسلام	۲۵
۱-۲. مقدمه	۲۵
۲-۲. تعریف اسراف و تبذیر	۲۷
۳-۲. مصرف و اسراف در آن در قرآن کریم	۲۹
۴-۲. اسراف و تبذیر و ضرورت رعایت الگوی مصرف در کلام معصومین (ع)	۳۳
۵-۲. اصلاح الگوی مصرف در کلام حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری	۴۱
۶-۲. عوامل مؤثر در اصلاح الگوی مصرف از دیدگاه اسلام	۴۵

- ۲-۶-۱. مفهوم حرص ۴۵
- ۲-۶-۲. مفهوم طمع ۴۵
- ۲-۶-۳. مفهوم فناعت و صرفه‌جویی ۴۶
- ۲-۶-۴. جود، سخاوت، بخل و ایثار ۴۸
- ۲-۶-۵. انفاق ۴۸
- ۲-۷. قواعد مؤثر بر رفتار مصرف‌کننده ۴۹
- ۲-۸. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری ۵۱
- فصل سوم: پیشینه و پیش‌نیازهای اصلاح الگوی مصرف ۵۳
- ۳-۱. پیشینه و تاریخچه راهکارهای اصلاح الگوی مصرف در کشور ۵۳
- ۳-۲. تدوین قوانین صرفه‌جویی انرژی در جهان جهت اصلاح الگوی مصرف ۵۵
- ۳-۳. ملاحظات آینده‌پژوهی مؤثر بر اصلاح الگوی مصرف ۵۹
- ۳-۴. عوامل فرهنگی مؤثر بر راهکارهای اصلاح الگوی مصرف از نگاه اسلام ۶۶
- ۳-۴-۱. راهکارهای فرهنگی جلوگیری از اسراف ۶۶
- ۳-۴-۲. پیش‌نیازهای فرهنگی اصلاح الگوی مصرف ۶۶
- ۳-۴-۳. ضرورت تبیین مفهوم زهدورزی در جامعه ۶۷
- ۳-۴-۴. تغییر نگرش فرهنگی جامعه ۶۸
- ۳-۴-۵. راهکار فرهنگ، آموزش و دین ۶۹
- ۳-۵. منابع و عوامل انسانی عامل اساسی مؤثر بر اصلاح الگوی مصرف ۷۰
- ۳-۶. عامل قیمت و اعمال سیاست تنبیه قیمتی ۷۳
- فصل چهارم: زمینه‌های اسراف و پیامدهای عدم اصلاح الگوی مصرف در کشور ۷۵
- ۴-۱. مقدمه و اشاره‌ای گذرا به زمینه‌های اسراف در کشور ۷۵
- ۴-۲. اتلاف سوخت و انرژی ۹۱
- ۴-۳. اتلاف منابع ملی آب ۹۹
- ۴-۴. اتلاف برق در کشور ۱۱۱
- ۴-۵. اسراف در مصرف نان ۱۱۵
- ۴-۶. سایر کالاهای اساسی (شکر، روغن، برنج، شیر، دارو و کود شیمیایی) ۱۱۹
- ۴-۷. ناکارآمدی در نظام حمل و نقل ۱۲۴
- ۴-۸. بهره‌وری پایین در تولید و مصرف لوازم خانگی ۱۳۴
- ۴-۹. اتلاف منابع ملی در جهت واردات بی‌رویه و پرداخت یارانه غیرهدفمند ۱۳۵

۱۰-۴	اتلاف سرمایه انسانی و مدیریت	۱۴۶
۱۱-۴	تخریب محیط زیست	۱۵۲
۱۲-۴	بازتوزیع درآمدها	۱۵۷
۱۳-۴	بروز فساد مالی در اقتصاد و جامعه	۱۶۴
۱۴-۴	بررسی وضعیت اجزای درآمدی دولت و هزینه‌های مصرفی در کشور	۱۶۹
۱-۱۴-۴	۱- بررسی اجزای درآمدی دولت	۱۶۹
۲-۱۴-۴	۲- بررسی وضعیت زمینه‌های مصرفی از بُعد کلان	۱۷۱
۳-۱۴-۴	۳- بررسی وضعیت هزینه‌های مصرفی از بُعد خانوارهای شهری و روستایی	۱۷۴
۱۵-۴	مدیریت و بهره‌گیری نادرست از منابع	۱۷۴
(۱)	مدیریت نادرست درآمدهای نفتی	۱۷۵
(۲)	مدیریت نادرست نرخ ارز	۱۷۵
(۳)	مدیریت نادرست نرخ‌های سود بانکی	۱۷۶
(۴)	مدیریت نادرست قیمت‌ها و خدمات	۱۷۷
۱۶-۴	هنر و اصلاح الگوی مصرف	۱۷۸
۱۷-۴	سایر زمینه‌های اسراف و عدم رعایت الگوی مصرف	۱۸۷
فصل پنجم: عوامل مؤثر بر مصرف و الگوی مصرف و معرفی الگوی پیشنهادی..... ۱۹۰		
۱-۵	عوامل تأثیرگذار بر مصرف و معرفی الگوی پیشنهادی	۱۹۰
۲-۵	عوامل مؤثر بر الگوی مصرف از جنبه تولیدکنندگان	۱۹۵
۳-۵	عوامل مؤثر بر الگوی مصرف از جنبه دولت	۱۹۷
۱-۳-۵	۱- قوه مجریه	۱۹۸
۲-۳-۵	۲- قوه مقننه	۱۹۹
۳-۳-۵	۳- قوه قضائیه	۲۰۰
۴-۳-۵	۴- نهادهای وابسته به رهبری نظام و سازمان‌های عمومی	۲۰۱
۵-۵	عوامل مؤثر بر الگوی مصرف از جنبه مصرف‌کنندگان	۲۰۲
فصل ششم: نقش اجزای مختلف جامعه و راهکارهایی برای اصلاح الگوی مصرف... ۲۰۶		
۱-۶	۱- مقدمه	۲۰۶
۲-۶	۲- نقش افراد و پیشنهادهایی برای اصلاح الگوی مصرف توسط آحاد جامعه	۲۰۹
۳-۶	۳- نقش خانواده و پیشنهادهایی برای اصلاح الگوی مصرف توسط خانواده‌ها	۲۱۱

۴-۶. نقش مدیران و مسئولان جامعه و پیشنهادهایی برای اصلاح الگوی مصرف توسط	۲۱۴
ایشان.....	
۵-۶. نقش سازمان‌ها و پیشنهادهایی برای اصلاح الگوی مصرف توسط سازمان‌ها.....	۲۱۶
۶-۶. نقش دولت و پیشنهادهایی برای اصلاح الگوی مصرف توسط دولت.....	۲۱۷
۶-۶-۱. پیشنهادهایی به دولت در حوزه اقتصاد.....	۲۲۵
۶-۶-۲. راهکارهایی در حوزه‌های سیاسی، مدیریتی و ساختاری.....	۲۳۸
۶-۶-۳. راهکارهایی در حوزه علم و فناوری و محیط زیست.....	۲۴۱
۶-۶-۴. راهکارهایی در حوزه‌های فرهنگی و اجتماعی.....	۲۴۲
۶-۶-۵. راهکارهایی در حوزه دفاعی و امنیتی.....	۲۴۷
۶-۶-۶. پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آتی.....	۲۵۵
۶-۷. چالش‌های تحقق شعار اصلاح الگوی مصرف.....	۲۵۷
فهرست منابع.....	۲۶۰
منابع فارسی.....	۲۶۰
منابع لاتین.....	۲۷۸
پایگاه‌ها و سایت‌های اینترنتی.....	۲۷۸
نمایه و کلمات کلیدی.....	۲۸۰
نمایه و کلمات کلیدی.....	۲۸۰
اسامی کشورها، سازمان‌ها و اشخاص.....	۲۹۲

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول ۱-۳: پیدایش قوانین و مقررات صرفه جویی در مصرف انرژی در برخی کشورهای منطقه اسکاپ	۵۶
جدول ۱-۴: ضریب اشغال بیمارستان های معلق به وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی در سال ۱۳۸۵	۷۸
جدول ۲-۴: قیمت اسمی حامل های انرژی و شاخص قیمت خرده فروشی کالاها و خدمات طی سال های ۸۶-۱۳۶۹	۸۱
جدول ۳-۴: ظرفیت های نصب شده پتروشیمی کشور و میزان تولید واقعی	۸۲
جدول ۴-۴: علت های کاهش تولید به تفکیک عوامل در صنعت پتروشیمی کشور	۸۳
جدول ۵-۴: آرمان ها و اهداف جزیی توسعه هزاره سوم	۸۹
جدول ۶-۴: مقایسه شدت مصرف انرژی در برخی صنایع منتخب در ایران و جهان	۹۶
جدول ۷-۴: جدول مقایسه برخی زمینه های مصرف آب در ایران و جهان	۱۰۴
جدول ۸-۴: وضعیت ائتلاف سالیانه آب در شبکه توزیع آب شرب شهری	۱۰۵

- جدول ۴-۹: وضعیت اتلاف سالیانه آب در بخش صنعت ۱۰۶
- جدول ۴-۱۰: وضعیت اتلاف سالیانه آب در بخش کشاورزی در مقایسه با کشورهای توسعه یافته ۱۰۷
- جدول ۴-۱۱: میزان یارانه پرداختی به بخش گندم و آرد ۱۱۷
- جدول ۴-۱۲: مقایسه مصرف سرانه نان در کشورهای مختلف ۱۱۸
- جدول ۴-۱۳: سرانه مصرف شیر خام در سال ۲۰۰۷ در کشورهای منتخب ۱۲۰
- جدول ۴-۱۴: میزان تولید شیر خام در سال ۲۰۰۷ در کشورهای منتخب ۱۲۰
- جدول ۴-۱۵: سیاست‌های کلی تنظیم بازار ۱۳۶
- جدول ۴-۱۶: مقایسه عملکرد شاخص‌های مهم بخش بازرگانی در سال‌های ۱۳۸۳ الی ۱۳۸۸ ۱۴۳
- جدول ۴-۱۷: متوسط رشد سالانه جمعیت کشور در ۵۰ سال اخیر ۱۴۸
- جدول ۴-۱۸: مقایسه بهره‌وری نیروی کار (متوسط تولید در ازای هر نفر شاغل) در کشورهای منتخب ۱۵۰
- جدول ۴-۱۹: شاخص بهره‌وری به تفکیک عوامل تولید و سهم بهره‌وری در رشد تولید (۱۰۰=۱۳۴۴) ۱۵۱
- جدول ۴-۲۰: طبقه‌بندی کشورها از نظر رقابت‌پذیری اقتصادی بر پایه درجه توسعه‌یافتگی آنها ۱۵۸
- جدول ۴-۲۱: مقایسه نسبت درآمدهای دهک دهم به دهک اول در دو دهه اخیر ۱۶۰
- جدول ۴-۲۲: مقایسه ضریب جینی بر حسب درآمد در دو دهه اخیر ۱۶۳
- جدول ۴-۲۳: برنامه‌های توسعه در ایران قبل و بعد از انقلاب اسلامی ۱۶۴
- جدول ۴-۲۴: شاخص فساد در کشورهای اسلامی در سال ۲۰۰۷ ۱۶۷

- جدول ۴-۲۵: شاخص فساد در ایران از سال ۲۰۰۴ تا ۲۰۰۷ ۱۶۸
- جدول ۴-۲۶: اجزای درآمدی دولت ۱۷۰
- جدول ۴-۲۷: هزینه های مصرفی کل و سهم آن از هزینه های ناخالص داخلی
(به قیمت های ثابت سال ۱۳۷۶) طی دوره ۱۳۶۸ تا ۱۳۸۶ ۱۷۲
- جدول ۴-۲۸: سیر تحولات هزینه های مصرفی به تفکیک خصوصی و دولتی و هزینه
ناخالص داخلی طی دوره ۱۳۶۸ تا ۱۳۸۴ ۱۷۳
- جدول ۴-۲۹: مهیسه سینما و مخاطبان در ۱۰ کشور برتر تولیدکننده فیلم در
جهان ۱۸۲

www.ketab.ir

فهرست نمودارها

عنوان	صفحه
نمودار ۱-۱: چرخه شکل گیری تقاضا در مصرف کنندگان	۷
نمودار ۱-۲: الگوی تعیین اهداف و پیامدهای کلی اصلاح الگوی مصرف	۲۳
نمودار ۱-۲: قواعد مؤثر بر رفتار مصرفی فرد مسلمان	۵۰
نمودار ۱-۳: انواع آینده‌ها	۶۱
نمودار ۱-۴: روند تغییرات شاخص شدت انرژی در سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۶۰	۹۵
نمودار ۲-۴: سهم بخش‌های مختلف از مصرف انرژی نهایی کشور در سال ۱۳۸۵	۹۷
نمودار ۳-۴: روند افزایش جمعیت کشور طی ۸۰ سال گذشته	۱۰۸
نمودار ۴-۴: روند کاهش سرانه آب تجدیدپذیر کشور طی ۸۰ سال گذشته	۱۰۹
نمودار ۵-۴: بررسی روند عملکرد کل صادرات، صادرات نفت و گاز و صادرات غیرنفتی و مقایسه آن با روند واردات در سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۷	۱۴۴
نمودار ۶-۴: تراز بازرگانی نفتی و غیرنفتی و تراز خدمات	۱۴۴
نمودار ۷-۴: ارزش واردات	۱۷۶
نمودار ۱-۵: آحاد نظام اقتصادی مؤثر در مصرف و اصلاح الگوی آن	۱۹۱

نمودار ۵-۲: الگوی پیشنهادی تعیین عوامل مؤثر بر مصرف ۱۹۴

نمودار ۶-۱: الگوی عمومی ارائه سیاست‌ها و راهکارهای پیشنهادی برای اصلاح

الگوی مصرف ۲۰۸

نمودار ۶-۲: زمینه‌های اصلاح الگوی مصرف در اقتصاد کشور ۲۲۶

نمودار ۶-۳: الگوی عمومی برای ارائه راهکارهای اصلاح الگوی مصرف

در سازمان‌های نیروهای مسلح ۲۴۹

پیشگفتار مولف

رهبر معظم انقلاب در ابتدای سال ۱۳۸۸ با توجه به رشد بالا و بی‌رویه مصرف در بسیاری از کالاها و خدمات به‌ویژه مصرف انرژی‌های تجدیدناپذیر در کشور و اسراف قابل توجهی که در منابع ملی اتفاق می‌افتاد، آن را سال اصلاح الگوی مصرف نام‌گذاری فرمودند. انتظار این بود که این نام‌گذاری که توسط بالاترین مقام کشور صورت گرفته است بتواند حرکت‌هایی را در مسیر حل این مشکل در پای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی سامان دهد. البته گفتنی است که در مواد مختلفی از قانون برنامه پنج ساله چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور به‌ویژه مواد ۲، ۱۴، ۱۷، ۲۲، ۶۱، ۶۵، ۶۶ و ۸۴ دولت موظف به انجام اقدام‌های مختلفی برای اصلاح و بهینه‌سازی الگوی مصرف شده بود، اما سؤال این است که اینک که هم سال ۱۳۸۸ پایان یافته است و هم پایان دوره برنامه پنج ساله چهارم (۱۳۸۴-۸۸) فرارسیده است آیا به این رهنمود و آن قانون عمل شده و کشور در مسیر درست خود افتاده است؟ به‌طور معمول در این گونه موارد اتفاقی که باید بیفتد، نمی‌افتد. از ابتدای سال ۱۳۸۸ شاهد بودیم که در اخبار سازمان صدا و سیما و برنامه‌های مختلف آن به این شعار پرداخته شد. روزنامه‌ها هم گزارش‌ها و مقالاتی در این باب نوشتند. برنامه‌های تولیدی البته انگشت‌شماری هم با محوریت این موضوع در رسانه ملی پخش شد، دولت هم با تصویب تعدادی تصویب‌نامه و طی بخشنامه و یا بخشنامه‌هایی بر رعایت الگوی مصرف تأکید کرد و در برنامه‌های مجلس و دیگر مدیران و مسئولان نظام هم در کنار مباحث متعدد مطروحه، گریزی به این مطلب زده شد و خطبای نماز جمعه نیز

عبارت‌ها و کلماتی را در این باب بیان کردند و خلاصه این شعار در اینجا و آنجا و در هر محفل و انجمن کم مطرح نشد، اما آیا اثربخشی لازم را داشت؟

پیداست که حرکت‌های تبلیغی از این دست و برخورد تعارفی و گاه تشریفاتی مقصود را حاصل نکرده چرا که زمانی می‌توان ادعا نمود که به توصیه مقام معظم رهبری عمل شده است و سال ۱۳۸۸ به سال اصلاح الگوی مصرف تبدیل شده است که در عمل اقدام‌ها و اتفاقاتی قابل توجه به عنوان نتیجه کار صورت تحقق به خود گرفته باشد. توجه به سؤال‌ها و موارد زیر برای روشن‌تر شدن بحث خالی از فایده نیست.

آیا دولت و مجلس مصوبات و برنامه‌هایی را به مورد اجرا گذاردند تا در جهت کاهش مصرف کل و به‌ویژه مصرف انرژی در کشور مؤثر باشد؟ چه تدابیری به کار گرفته شد تا به عنوان مثال ضایعات و تلفات آب و برق و نان کاهش پیدا کند یا محصولات کشاورزی در فرآیند توزیع کمتر ضایع شوند؟ چه تدابیری در مورد پایین آوردن مصرف سوخت خانه‌های مسکونی و ساختمان‌های اداری و خودروهای ساخت داخل اجرایی شد؟ چه اتفاقی در مورد شبکه‌های توزیع برق و آب و گاز و ممانعت از هرز روی این منابع به دلیل فرسودگی شبکه و یا استهلاک دستگاه‌ها و عدم بهره‌وری مناسب افتاد؟ آیا در فرآیند واردات انواع و اقسام کالاهای رنگ و وارنگ مصرفی از خارج از کشور تغییری به نفع تولیدکنندگان داخلی افتاد؟ چه برنامه‌هایی در دستور کار قرار گرفت تا مصرف آب کشاورزی کاهش پیدا کند؟ چه تغییراتی در بخش صنعت و تولید افتاد تا به کاهش مصرف انرژی بینجامد؟ آیا دفاتر سازمان‌ها، اداره‌ها و شرکت‌هایی که قرار بود به دلیل موضوعیت کار از تهران به شهرستان‌ها منتقل شوند، منتقل شدند؟ آیا در مصرف منابع پولی کشور، اصلاحاتی صورت گرفت تا اصلاح الگوی مصرف در منابع مالی و بانکی اتفاق بیفتد و از اسراف منابع جلوگیری شود؟ آیا اعتبارات بانکی به نحو مناسبی توزیع شد و آیا در تقسیم ثروت و عدالت و ضریب جینی کشور اصلاح قابل توجهی صورت گرفت؟

وزارتخانه‌ها و دستگاه‌های اجرایی، دانشگاه‌ها و مدارس، نهادها و ارگان‌های مسئول دولتی و عمومی و در مجموع قوای مجریه و مقننه و قضائیه و نیروهای مسلح در این زمینه چه کارنامه‌ای داشته‌اند و چه برنامه‌هایی را به مورد اجرا گذاشته‌اند؟ و مجموعه این تدابیر و برنامه‌ها منجر به چه اتفاق قابل توجهی در سطح ملی شده است تا در سال اصلاح‌الگویی مصرف‌حرفتی رو به جلو و رو به پیشرفت محسوب گردد؟

البته در این میان شهروندان، خانواده‌ها و مردم هم وظایفی داشته‌اند و دارند. بدیهی است مردم مخاطبان اصلی این پیام بوده و هستند. اینکه درست مصرف‌کنند و صرفه‌جویی را در دستور کار خود قرار دهند و منابع و سرمایه‌های ملی را به هدر ندهند، وظیفه همه مردم بوده و می‌باشد، اما همه می‌دانند که در کشور ما، مردم همواره به رفتار دولتمردان و حکومت نگاه کرده‌اند و اگر مسیر مسئولین و مدیران را در جهت تحقق این هدف نبینند، پیروی کمتری نشان خواهند داد. ضمن اینکه نوع رفتار حکومت در شکل‌دهی و شکل‌گیری رفتار شهروندان نقش اساسی و به‌سزایی دارد و اگر در سال اصلاح‌الگویی مصرف‌قصور صورت گرفته باشد، سهم مردم از همه کمتر است. نکته دیگر این است که مردم ما همواره نشان داده‌اند که ملت با فرهنگ و خوب و همراهی هستند و این دولتمردان و اصحاب رسانه و فرهنگ و مسئولان و نمایان هستند که باید بیشتر در رفتار خود دقت کنند و الگوهای خوبی برای مردم شریف ایران باشند.

سال ۱۳۸۸ که سال اصلاح‌الگویی مصرف‌نام‌گذاری شده بود پایان یافت. هر قوه، وزارتخانه، دستگاه و سازمان و مسئول و کارگزاری وظیفه دارد که به محاسنه و بررسی عملکرد خویش و به‌ویژه در نحوه توجه به این راهکار انقلابی و ملی دقیق شود و ببیند که در جهت رعایت این اصل چه کارنامه‌ای داشته است و بیش از همه به نقد خود پردازد و اگر بی‌توجهی یا تعللی کرده است بداند که بی‌توجهی به منافع ملی و شرایط توسعه اجتماعی و اقتصادی کشور، هم در این دنیا و هم در سرای آخرت، پاسخگویی دارد و مستحق مؤاخذه است.

جدای از همه اینها مهم‌ترین نکته این است که، اصلاح الگوی مصرف یک ضرورت همیشگی است و به زمان و دوره خاص و یا یک سال مشخص هم محدود نمی‌شود. هر سال باید سال اصلاح الگوی مصرف باشد. آن هم نه در اطلاعیه و پارچه نوشته و شعارهای تبلیغاتی و... بلکه در عمل و در اجرا و در برنامه‌ریزی و به‌ویژه اصلاح باورها و فرهنگ اجتماعی، این امر باید نهادینه شود تا به نتایج مطلوب و عینی و ملموس برسد.

نگارنده این کتاب نیز از همان ابتدای سال ۱۳۸۸ احساس وظیفه نمود تا در حد بضاعت خود کاری را انجام دهد. بنابراین از همان ابتدای سال با هماهنگی ریاست محترم وقت دانشکده فنی و مهندسی دانشگاه امام حسین (ع) جناب آقای سردار دکتر مردانی، ضمن تعریف یک پروژه پژوهشی اقدام به بررسی وضعیت مصرف کالاها و خدمات در سطح خرد و کلان نمود و با بهره‌گیری از روش مطالعه کتابخانه‌ای و با مرور کلیه کتاب‌ها، مقاله‌ها، گزارش‌های مطالعاتی و پژوهشی، اطلاعات و اخبار و آمار و گزارش‌های مندرج در نشریات سازمان‌ها و وزارتخانه‌های دولتی و پژوهشی و نشریات علمی و روزنامه‌ها و رسانه‌ها و پایگاه‌های اطلاع‌رسانی بر روی اینترنت که در دسترس و قابل بهره‌برداری بودند، و با بهره‌گیری از یک روش تحقیق توصیفی و تحلیلی، کار پژوهشی و مطالعاتی یک ساله‌ای را انجام داد. در این فرآیند با بررسی کلیه اسناد و مدارک علمی، سازمانی، پژوهشی و خبری و بررسی گزارش مطالعات انجام شده و مقاله‌های ارائه شده در سمینارها و همایش‌های برگزار شده در زمینه اصلاح الگوی مصرف، بررسی نسبتاً جامعی را در این زمینه انجام داد و تلاش نمود با تحلیل وضعیت گذشته و موجود، راهکارهایی را برای رفع نقاط ضعف در زمینه مصرف و اصلاح الگوی مصرف و اصلاح الگوی تولید ارائه دهد.

هدف اصلی تحقیق که نتایج آن در قالب این کتاب عرضه می‌گردد عبارت بود از بررسی این موضوع که روش‌های موجود مصرف منابع در کشور در چه عرصه‌هایی دارای نقص، کاستی و مشکل است و چگونه می‌توان آن‌ها را اصلاح کرد؟ در راستای دستیابی به هدف فوق سؤال‌های زیر نیز در پژوهش انجام شده مورد توجه قرار گرفت:

۱) الگوهای مصرفی غلط و زمینه‌های اسراف شامل چه مواردی هستند و پیامدهای عدم

اصلاح الگوی مصرف در کشور کدامند؟

(۲) عوامل مؤثر بر مصرف و الگوی مصرف چه عواملی می‌باشند و الگوی مناسب برای شناسایی این عوامل چیست؟

(۳) چه کسانی و سازمان‌هایی و مراجعی مسئول اصلاح الگوی مصرف در جامعه می‌باشند؟

(۴) راهکارهای مناسب برای اصلاح الگوی مصرف در همه ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و دفاعی کدام می‌باشند؟

برای انجام این پژوهش مفروضات زیادی می‌توانست مورد توجه قرار گیرد که مهم‌ترین آن‌ها عبارت بودند از:

(۱) با تدوام الگوی مصرف و روش‌های فعلی بسیاری از اهداف بلندمدت جامعه از جمله تحقق راهبرد عدالت و توسعه در دهه چهارم انقلاب و اهداف سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ و اهداف برنامه‌های پنج‌ساله توسعه و قوانین سالانه بودجه با موانع جدی روبه‌رو می‌شوند.

(۲) ریشه‌های به‌وجود آمدن وضع موجود، در تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌های دهه‌های گذشته، در همه بخش‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، دفاعی و امنیتی بوده است.

(۳) اسراف در مواهب و منابع، لطمه‌های جبران‌ناپذیر اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و... دارد و آینده کشور را تهدید می‌کند و بنابراین مسئله صرفه‌جویی و اجتناب از اسراف هم موضوعی است اقتصادی، هم اجتماعی، هم فرهنگی و هم سیاسی.

(۴) موضوع اصلاح الگوی مصرف یک مسئله جامع اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است و حل آن نیاز به فرهنگ‌سازی دارد و امر کوتاه‌مدت یک ساله نبوده و نیاز به سال‌ها تلاش مستمر و برنامه‌ریزی شده دارد.

گفتنی است که این تحقیق با روش توصیفی و تحلیلی و با بهره‌گیری از روش مطالعه کتابخانه‌ای و با مرور و بررسی کلیه کتاب‌ها، مقاله‌ها، گزارش‌های پژوهشی، اخبار، آمار و اطلاعات و گزارش‌های مندرج در نشریات علمی، نشریات سازمان‌ها و وزارتخانه‌های دولتی و پژوهشی، روزنامه‌ها، رسانه‌ها و سایت‌های اینترنتی قابل دسترس و با بررسی کلیه اسناد و مدارک علمی، سازمانی، پژوهشی و گزارش مطالعات انجام شده در زمینه اصلاح

الگوی مصرف در داخل و خارج از کشور که امکان رجوع و دسترسی به آن‌ها وجود داشت، انجام پذیرفته است.

گفتنی است که در این کتاب که حاصل کار یک پژوهش کتابخانه‌ای است، در فصل اول در مورد مبانی نظری مصرف، الگوی مصرف و اصلاح الگوی مصرف توضیحاتی ارائه گردیده است. در فصل دوم مصرف و الگوی مصرف در قرآن و کلام معصومین بررسی و عوامل مؤثر و بازدارنده در اصلاح الگوی مصرف از دیدگاه اسلام بررسی شده است. در فصل سوم زمینه‌های اسراف و پیامدهای عدم اصلاح الگوی مصرف در کشور در زمینه‌های مختلفی همچون سوخت، انرژی، آب، برق، کالاهای اساسی و سرمایه انسانی و مدیریت و... تا نظام حمل و نقل و بازرگانی کشور مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته و اشکال‌ها و نواقص و ناکارآمدی‌هایی که در این زمینه‌ها به‌عنوان نمونه‌ای از دیگر زمینه‌های ناکارآمدی که در فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور وجود دارند، معرفی گردیده‌اند.

در فصل چهارم عوامل مؤثر بر مصرف و الگوی مصرف بررسی و الگوی پیشنهادی جهت بررسی عوامل مزبور معرفی شده است. در فصل پنجم پیشینه و پیش‌نیازهای اصلاح الگوی مصرف در کشور بررسی و به قوانین صرفه‌جویی انرژی در برخی کشورهای جهان، جهت اصلاح الگوی مصرف به‌عنوان نمونه‌ای از اقدام‌های انجام شده در دنیا برای بهره‌گیری بهینه از منابع ملی اشاره شده است و در ادامه عوامل فرهنگی مؤثر بر راه کارهای اصلاح الگوی مصرف از نگاه اسلام معرفی و بررسی شده‌اند، و در انتها و در فصل ششم نقش اجزای مختلف جامعه برای اصلاح الگوی مصرف بررسی و راه کارهایی برای اصلاح الگوی مصرف توسط افراد، خانواده‌ها، مدیران و مسئولان جامعه، سازمان‌ها و دولت ارائه و در پایان نیز برای انجام پروژه‌های پژوهشی در آینده در زمینه اصلاح الگوی مصرف پیشنهادهایی ارائه شده است.